

TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE VEZİRKÖPRÜ YÖRESİNDE MÂLİKÂNE-DİVÂNİ SİSTEMİ

Yrd.Doç.Dr.Mehmet ÖZ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişme dönemindeki taşra idaresi sisteminin yeknesak bir yapı arzemediği ve Osmanlılar'ın fethettikleri yerlerde kendi sistemlerini kurarken oraların daha önceki kânun ve âdetlerini hesaba kattıkları çok iyi bilinen bir husustur. Osmanlılar, doğrudan denetimlerine aldıkları ve bazı araştırmacılar tarafından imparatorluğun merkezî toprakları sayılan Anadolu ve Rumeli'de klâsik *timar* sistemini uygulamışlardır. Onaltıncı asırda fethedilen Arap topraklarında ise, Suriye gibi bazı istisnalar dışında, *timar* sistemi tatbik edilmemiş ve buralar *salyâne* usûlüyle yönetilmişlerdir¹.

Osmanlılar'ın kendilerinden önceki Türk-İslâm beylik ve devletlerinden devraldıkları yörelerin önemli bir bölümünde, Rum ve Karaman eyâletleri, Suriye, Malatya ve daha az ölçüde Kemah, Bayburt, Harput gibi Doğu Anadolu'nun bazı yerlerinde rastladığımız *mâlikâne-divanî* sistemini de bu genel anlayış ve tatbikatın bir yansıması olarak değerlendirebiliriz. Temelde, bir yerin gelirinin iki ayrı hisse, yani *divanî* (devlet veya temsilcileri) ve *mâlikâne* (mülk sahipleri ve vakıflar) arasında paylaşılması şeklinde ortaya çıkan bu uygulama, Osmanlı-öncesi mahallî güç odaklarıyla Osmanlılar arasında varılan bir uzlaşmanın işareti sayılabilir².

Sistemin Anadolu Selçukluları'ndan alındığına dair bazı işaretlere rastlıyoruz³. Memlûklar tarafından benzer sistemin Suriye'de uygulanmış olduğu kesin olmakla beraber, Memlûkların bu sistemi, meselâ Ramazanoğulları gibi bir beylikten alıp almadıkları açık değildir. Her hâlükârda, Venzke'nin belirttiği gibi, benzer uygulamaların aynı kökene dayanması da şart değildir⁴.

Osmanlı Devleti her ne kadar *malikâne* sahiplerinin haklarını tanıdıysa da, fırsatını bulduğu zaman bunları kısıtlamayı ve *malikâne* sahiplerini sıradan timarlı haline sokmayı da ihmal etmemiş-

tir. Fatih devrinde pek çok mülk sahibinin *eşkün-cü harcı* ödemekle yükümlü kılınması⁵ ve yine aynı sultanın pek çok vakıf ve mülkü timara dönüştürme operasyonu⁶ iyi bilinmektedir.

Burada şunu da belirtmeliyiz ki, bu sistemdeki *mülk/mâlikâne* hisseleri, imparatorluğun öteki yerlerdeki *serbest mülk*'lerden farklıdır. Mülk sahiplerinin hakları kısıtlıdır, zira onlar bir gelir ünitesine tamamiyle sahip olmanın çok uzağındadırlar. Mülk sahibi olarak, gelirin muayyen bir kısmına tasarruf ediyorlardı. Bu geliri vakfetme veya satmaları mümkündü, ama bu geliri sağlayan ünitenin bütünü üzerinde böyle bir hakları yoktu. Yani, gelir ünitesinin *divanî* kısmına hiç karışamazlardı.

1. Osmanlı taşra idaresi için bkz. D.E.Pitcher, *An Historical Geography of the Ottoman Empire*, Leiden 1972; A.Birken, *Die Provinzen des -Osmanischen Reiches*, Wiesbaden 1976; Metin Kunt, *Sancaktan, Eyalete-1550-1650 Arasında Osmanlı ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasında Giriş I-Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Ankara 1988.
2. Sistem için bkz. Ö.L.Barkan, "Malikâne-Divanî Sistemi", *Türkiye'de Toprak Meselesi*, İstanbul 1981, ss. 151-208. Bu makale ilk olarak *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası* (2.1939, ss. 119-184)nda basılmıştı. Ayrıca bk. I.B. Stănherr-N.Beldiceanu, "Recherches sur la province de Qaraman au XV siede", *JESHO*, XI.(1968); M.L.Venzke, "Aleppo's Malikâne-Divanî System", *Journal of the American Oriental Society*, 106/3 (1986), ss. 451-469. Halep'te malikâne ve divanî terimleri geçmemekle beraber uygulanan sistemin malikâne-divanî sistemiyle aynı olduğu görülmüyor. Sistemin bugünkü Çorum ve Tokat yörelerindeki uygulamasının bir değerlendirmesi için bkz. H.İslamoğlu-Inan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, İstanbul 1991.
3. I.Beldiceanu-Steinherr, "Fiscalite et formes de possession de la terre arable dans l'Anatolie preottomane", *JESHO*, XIX (1976), s. 241; Barkan, a.g.m.
4. Venzke, a.g.m., s. 468.
5. I.B.Steinherr-N.Beldiceanu, "Qaraman", s. 16.
6. Aynı makale. Ayrıca bk. Tursun Beğ, *Târih-i Ebu'l-Feth*, yay. Mertol Tulum, İstanbul 1977, s. 198; H.İnalçık, "Mehmed II", İA.

Sistem temelde *iki baştan ta'sir* usulüne dayanmaktaydı. Yani, ürünlerden onda bir değil, beşte bir (*hums*) alınmakta ve alınan öşür iki hisse arasında belli ölçülere göre bölüşülmekteydi. İmparatorluğun Rum Eyâleti'nde öşr'ün yarı yarıya bölündüğünü görüyoruz. Yani, *iki baştan ta'sir* ile elde edilen bir öşür (1/10) *divanî*ye, öteki de *mâlikâne*'ye aitti. Çift, *bennâk* ve *caba* vergileri, kovan resmi (*resm-i küvvare*), koyun resmi (*resm-i ganem*, *âdet-i ağnam*) ve *bâd-ı hevâ* ve *deşt-bânî* gibi vergiler yalnızca *divanî* hissesine aitti⁷.

İdeal biçimiyle sistemde *divanî* hisselerinin *timar*, *zeamet* veya *has*; *malikâne* hisselerinin ise *mülk* veya *vakıf* olarak tahsis edildikleri düşünülebilir. Ancak uygulama çok daha karmaşıktır ve sistem, bazı yerlerde çözülmesi sebebiyle de, sâdece ismen mevcudiyetini korumuştur⁸. Uygulamada bu iki hisse birlikte (*iki baştan*) *timar*, *zeamet*, *has*, *vakıf* veya *mülk* olarak tahsis edilebilir; veya *divanî* hissesi *mülk* veya *vakfa*, *malikâne* hissesi de *timara* tahsis edilebilirdi. Sistemin çökmekte olduğu yerlerde bu son hususa veya *iki baştan timar*, *zeamet* ve *has*'lara sıkça rastlanır.

Bu makalede, yine Rum Eyâleti sınırları içinde yer alan, daha doğrusu Rum'un en batısında bulunan ve Anadolu Eyâleti'ne bağlı Kastamonu ile hemhudut olan *Vezirköprü* yöresinde *malikâne-divanî* sisteminin uygulanışını, 1485, 1520 ve 1576 tarihli üç tahrir defteri ışığında inceleyeceğiz. Burada önce defterleri daha sonra da yöreyi kısaca tanıtmamız uygun olacaktır.

MALİKÂNE-DİVANÎ SİSTEMİ

GELİR ÜNİTESİ (bir köy, mezraa vb.)	
Divanî	Malikâne
a) resm-i çift, <i>bennâk</i> , <i>ca</i> ba, dönüm b) hububat ve öbür ürünlerin onda biri c) <i>bâd-ı hevâ</i> , <i>deşt-bânî</i> vb. vergiler d) kovan resmi e) koyun resmi f) <i>değirmen</i> (<i>âsiyab</i>) resminin yarısı	a) hububat ve öbür ürünlerin onda biri b) <i>değirmen</i> resminin yarısı
ya <i>iki baştan</i> : genellikle <i>timar</i> , <i>zeamet</i> , <i>has</i> veya <i>vakıf</i> , nadiren <i>mülk</i>	ya da ayrı ayrı: divanî genellikle <i>timar</i> <i>zeamet</i> veya <i>has</i> , <i>nâdiren</i> <i>vakıf</i> veya <i>mülk</i> ; malikâne genellikle <i>vakıf</i> veya <i>mülk</i> , <i>nâdiren</i> <i>timar</i> veya <i>zeamet</i> şeklinde tahsis edilmişlerdir.

Kaynaklar:

İncelememiz temelde Rum Eyâleti'nin bütünü kapsayan üç genel tahririn sonuçlarını yansıtan defterlere dayanmaktadır: 1485, 1520 ve 1576 tahrirleri⁹. Bildiğimiz kadarıyla, günümüze hakkında pek bir şey intikal etmemiş olan fetih tahririnin (1420'ler) dışında Rum Eyâleti 1455 ve 1554 yılları civarında da tahrir edilmiştir. Amasya Sancağı'na bağlı *Vezirköprü* yöresi hakkında ise elimizde, yukarıda tarihlerini verdiğimiz üç defter vardır. İlk kaynağımız 1485 tarihi civarında derlendiği anlaşılan *TT 37*'dir. Aynı tahrire ait bir de icmâl defterine sahibiz (*TT 41*). Mufassal bir defter olan *TT 37*'nin 571-672. sayfaları arası *Gedegra* ve *Kocakayası* nâhiyelerine hasrolunmuştur. Konumuz bakımından bu defter-hayafî önemi hâizdir; zira, kaynaklarımız içinde yalnız bu defter bir gelir ünitesindeki *divanî* veya *iki baştan* şeklinde tahsis edilen gelirlerin yanında, *mâlikâne* gelirlerini de düzenli ve ayrıntılı bir biçimde vermektedir¹⁰.

İkinci ana kaynağımız 1520 tarihli bir "*nüfus ve gelir icmâli*" olarak niteleyebileceğimiz *TT 387*'dir. Rum ve Karaman Eyâletlerini kapsayan bu defterde-bizce yanlışlıkla veya çok kısa bir süre için- *Canik* Sancağı'na bağlı gösterilen *Gedegra* ve *Kocakayası* kazâları 681-694. sayfalar arasında yer almaktadır. Defter, *dirlik türü* (*hass-ı hümayun*, *kale merdi timarları*, *timar ve zeametler*, *evkâf ve emlak*) esasına göre düzenlenmiş ve her kazânın sonunda özet bilgiler verilmiştir.

Üçüncü kaynağımız, Trabzon Sancakbeyi *Ömer Bey*'in deruhde ettiği tahririn sonuçlarını ihtiva eden 1576 tarihli *TK 34*'tür¹¹ Defterin 29b-109b varakları arası *Gedegra* ve *Zeytun* (*Kocakayası*) kazâlarına aittir.

7. Bu bilgiler, *malikâne* ve *divanî* hisselerini ayrıntılı bir şekilde veren 1485 tarihli *TT 37* üzerindeki incelememize dayanmaktadır. Karaman'da, kovan resmi de yarı yarıya bölüşülüyordu. I.B.Steinher-N.Beldiceanu", *Qaraman*, s. 16.
8. Sistem hakkındaki makalesinde *Barkan*, *galiba* 1520 tarihli *TT 387*'nin fasıl sonlarındaki özet bilgilerin ışığında sistemin Rum Eyâleti'nin merkezî kısımlarında (*Amasya-Tokat-Sivas*) gerçek anlamıyla devam ederken, çevredeki *Şebinkarahisar*, *Ünye*, *Niksar*, *Samsun* ve *Bafra* gibi yerlerde inkıza uğradığı sonucuna varmıştır: "*Malikâne-Divanî Sistemi*", s. 167. Genel olarak doğru olmakla birlikte bu gözlemin bahse konu yerlerdeki bölge-İçi farklılaşmaları göz artı ettiğine başka bir yerde işaret etmiştik: *Mehmet Öz, Population, Taxation and Regional Economy in the District of Canik, 1455-1576*, Basılmamış Doktora Tezi, Cambridge 1990, s.177.
9. Rum Eyaleti tahrirleri hakkında bk. *Mehmet Öz, Population, Production and Taxation in the District of Canik*, ss. 5-16; *Ahmet Şimşirgil*, "Osmanlı Taşra Teşkilâtında Rum Beylerbeyliği", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı 5 (1989), İstanbul 1990, ss. 289-299. 1455, 1485 ve 1520 tahrirleri için ayrıca bk. *Baheddin Yediyıldız, Ordu Kazası Sosyal Tarihi, 1455-1613*, Ankara 1985, ss. 6-13.
10. Ayrıntılı bilgi için bk. *Öz, aynı tez*, ss. 23-25, 108-111.
11. *Amasya Livâsı Mufassal Defteri*'nin ikinci cildi (ilk cildi *TK 26*). Bir de icmâl defteri vardır: *TK 245*.

İdarî Durum ve Nüfus: Bir Özet:

Bu gün Samsun'un güney-batı kısmında yer alan Vezirköprü, XV ve XVI. yüzyıllarda (ve müteakip asırlarda da) iki ayrı *nâhiye/kazâya* ayrılmıştı: Gedegra ve Kocakayası (sonraları Zeytun). Yöre, Osmanlı topraklarına nihâi olarak 1420-28 arasında katılmıştı¹². Bu dönemde buraların Amasya'daki şehzâde sancağına bağlandıkları varsayılabilir. Elimizdeki ilk defter olan 1485 tarihli *TT 37*'ye ve onun *icmâlî* niteliğindeki *TT 41*'e nazaran Gedegra Nâhiyesi iki alt-nâhiye'den oluşuyordu: Simre-i Taşan ve Kabakoz. Yöredeki diğer iki alt-nâhiye, Göl ve Zeytun ise Kocakayası'na tâbi idi. Gaziler Ovacığının durumu ise açık değildir. Bu nâhiyenin zemet gelirinin Gedegra zaimi Taceddin Beğ'e ait olmasına bakılırsa, buranın da Gedegra'ya dâhil olduğu söylenebilir; ancak, başka örneklerden biliyoruz ki, Osmanlılar'ın koyduğu ilkelerin tersine, bazan bir kazâdaki gelirler, başka bir kazâda bulunan zaim veya *timarlı*'lara tahsis edilebiliyordu. Üstelik, 1520'de Gaziler Ovacığının 8 köyünden 7'si Kocakayası kazâsına, yalnızca biri Gedegra'ya bağlıydı. Buna dayanarak biz bu nâhiyenin 1485'te Kocakayası Nâhiyesi'ne bağlı olduğunu farzettik.

1576'ya gelindiğinde Gedegra kazâsı, merkez nâhiye ile Kabakoz ve Gaziler Ovacığınan, yörenin diğer kazâsı olan Zeytun ise merkez ve Kocakayası nâhiyelerinden oluşmaktaydı. Yani, bu kazânın adı artık değişmiş, eski alt-nâhiye Zeytun kazâya adını vermişti. Bu durum XVII ve XVIII. yüzyıllarda da devam etmiştir¹³.

1485'te bu iki nâhiyenin hangi sancağına bağlı olduğu açık değilse de, Amasya şehzâde sancağına tâbi oldukları söylenebilir.

1513'te Yavuz'un kardeşlerini ve o arada Amasya Beyi Ahmed'i bertaraf etmesini takiben buraların Amasya Sancağı'na bağlı kalmaya devam ettiklerini sanıyoruz. Ancak, 1520 tarihli *TT 387*'ye nazaran Gedegra ve Kocakayası nâhiyeleri Canik'e bağlıydı¹⁴. Bizce bu durum bu deftere hastır veya bir yanlış yazımın ya da çok kısa süren bir uygulamanın göstergesidir. Zira, Canik ve Amasya'yı da kapsayan 1522 tarihli bir *icmâl defteri*'nden (*TT 95*) buraların Canik'e ait olmadığı ve Gedegra'nın Amasya'ya bağlı olduğu açıktır¹⁵. Yine Canik ve Trabzon'a ait takriben 1530 tarihli *TT 53*'te de Canik kazâları arasında bunlara rastlamayız. Nihâyet, 1576 tarihli *TK 34*'te bu kazâlar Amasya Livası içinde yer almışlardır. Aşağıda, defterlerdeki bilgiler ışığında yöredeki idarî taksimatın bir tablosunu veriyoruz.

VEZİRKÖPRÜ YÖRESİNDE İDARİ TAKSİMAT		
1485	1520	1576
N.-i Simre-i Taşan	Kaza-i Gedegra	Kaza-i Gedegra
N.-i Kabakoz		1-N.-i Kabakoz
N.-i G.Ovacığı	Kaza-i Kocakayası	2-N.-i G.Ovacığı
N.Göl tâbi-i K.Kayası		Kaza-i Zeytun
N.Zeytun tâbi-i K.K.		1-N.-i Kocakayası

Bu makalede esas olarak *mâlikâne-divânî* sisteminin uygulanışı ve bu bağlamda gelirlerin bölüşümü ele alınacak olmakla beraber yöre nüfusu hakkında bazı özet bilgiler vermek de faydasız sayılmamalıdır. Bu konudaki verileri aşağıda veriyoruz.

Vezirköprü Yöresinde Nüfus-Özet (1485-1576) (Kasaba dahil)

Nahiye/ Kaza	1485		1520		1576	
	Nefer	Tah.Nüf.	Nefer	Tah.N.	Nefer	Tah.N.
Gedegra	2681	8043	3605	10815	8712	26136
Kocakayası	1157	3471	1537	4611	3144	9432
Toplam	3836	11514	5142	15426	11856	35568

Görüldüğü üzere, *nefer* rakamları esas alınırsa, yöre nüfusu, 1485- 1520 arasında yüzde 34, 1520-1576 arasında ise, yüzde 130'luk bir artış göstermiştir. Ancak, son defterde bekâr erkeklerin (*mücerredler*) kayıtlı yetişkin erkek nüfusunun yaklaşık yüzde 50'sini oluşturduklarını hesaba katarsak-ki bu oran 1485'te yüzde 20, 1520'de ise yüzde 30 civarındadır-gerçek nüfus artışının bu oranın biraz altında kaldığı sonucuna varabiliriz¹⁶.

Gelirlerin Bölüşümü:

Bölgeden elde edilen gelirlerin tahsis usûlleri ve bu gelirlerden yararlanan gruplar hakkındaki gözlemlerimize geçmeden önce bir-iki yüzde üzerinde durmak istiyoruz. Birincisi defterlerdeki rakamların mâhiyeti ile ilgilidir. Kısaca belirtmek gerekirse, bu rakamların kesin vergi rakamları olmayıp muhtemelen tahririn yapıldığı tarihten önceki üç yılın ürün ortalamasına dayandıkları anlaşılıyor. Ayrıca bazı gelirlerin defterlere gerçek üretim çapını yansıtmaktan uzak bir şekilde kaydedilmiş olabileceği vb. hususları akıldan tutmamız gerekir. ¹⁷

12. Kocakayası hâkimi Haydar Beğ'in kalesi Yörgüç Paşa'nın Canik seferi sırasında (1427-28) ele geçirilmiştir. Bkz. İ.H.Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara 1961, 2.bs., s. 404.

13. 1637/38 tarihli bir belgede iki kazâ da Amasya'ya bağlı gözükmüyor: L.Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964, s. 206. Onsekizinci asırdaki durum için bkz. Baykara, *a.g.e.*, s. 220, 225. Ondokuzuncu yüzyılda da bu iki kazâyı rastlıyoruz, ama Gedegra artık "Gedegra nâm-ı diğer Vezir-köprüsü" olarak anılmaya başlanmıştır: Baykara, s. 247.

14. Yöredeki nâhiyeler 1485 ve 1520 defterlerinde şu say-falar arasında yazılıdır: *TT 37*, ss. 571-672; *TT 387*, ss. 681-694

15. *TT 95*, s. 93 vd.

16. Tahrir verilerine göre hesaplanmasıyla ilgili literatür ve problemler için bkz. N.Göyünc, "Fâne Değirmi Hakkında", *İÜEF Tarihi Dergisi*, XXIII (1979), ss. 331-348. Ayrıca bkz. Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergisi*, XXII (1991), ss. 429-439, özellikle, ss. 436-438

17. Bk. Ö.L.Barkan, "Arazi Tahrirleri", c.I, s. 40. Bu verilerin tarım üretiminin hesaplanması, ticarî ve sınıfl faaliyetlerinin çapının tespiti konularında kullanılmasıyla ilgili meseleler ve konuyla ilgili bibliyografya için bkz. M.Öz, *aynı makale*, ss. 434-436.

Üzerinde durulması gereken ikinci nokta, özellikle son defterde, tamamen ya da kısmen timar veya eşkünlü mülk olarak tahsis edilenlerin dışındaki *malikâne* hisseleri hakkında, bu hisselerin hangi vakfa veya mülk sahibine ait olduğunun belirtilmesi hâriç, ayrıntılı veya toplam gelire dair rakamlara rastlanmamasıdır. Defterde *iki başdan* veya *divanî* hissesi has, timar, mülk veya vakıf olarak tahsis edilen yerlerin gelirleri ayrıntılı olarak verilirken, kısmen ya da tamamen timar ve eşkünlü mülk olan *malikâne* hisseleri sadece toplam hasıl olarak verilmiştir. Bu durumda *malikâne* hissesi vakıf veya mülk olarak tahsis edilen yerlerdeki toplam geliri nasıl hesaplayabileceğimiz sorusu ortaya çıkıyor. Hem *malikâne*, hem de *divanî* gelirlerinin ayrıntılı olarak verildiği TT 37'den, hububat öşrü, meyve, sebze, soğan vb. öşürleriyle değirmen resminin yarı yarıya bölüldüğünü görmekteyiz. Bu durumun 1576 için de geçerli olduğunu varsayarak TK 34'deki *divanî* gelirlerinden hareketle bunların *malikâne* geliri karşılıkları bulabiliriz.¹⁸

Mâmafih TK 34'de tespit ettiğimiz timar veya eşkünlü mülk olan *malikâne* hisselerinin gelirlerinin aynı yerlerin *divanî* hasılları içinde teorik olarak *malikâne* hasılını oluşturması gereken vergi kalemlerinin toplamına eşit olmayabildiği görülüyor. Meselâ, Anarlu Köyünün *malikâne* hasılı 2300 akçe olarak verilmiş; ancak *divanî*de yer alan buğday, arpa, mercimek, meyve, pamuk vb. öşrüyle değirmen resminin toplamı 1830 akçeye ulaşmaktadır¹⁹. Yine de bu yol TK 34'deki *mâlikâne* gelirlerini hesaplama en uygun yollardan biridir. Ancak biz bu araştırmamızda çok daha basit bir usülle mülk ve vakıf olarak tahsis edilen *malikâne* gelirlerini hesaplama yoluna gittik. Bunkadaki temel dayanağımız, 1485 tarihli defterde ayrıntılı olarak verilen *divanî* ve *malikâne* gelirleri toplamlarının birbirlerine oranlarıdır. Tablo I a-b'den de anlaşılacağı gibi, gerek Gedegra'da (*divanî* 174.673, *malikâne* 80.765 akçe) ve gerek Kocakayası'nda (*divanî* 38.237, *malikâne* 17.964 akçe) *malikâne* gelirleri *divanî* gelirlerinin yaklaşık yarısı kadardır. Buna istinaden 1576 civarında da *malikâne* hissesi gelirlerinin *divanî* hasıl olarak yazılanların yarısı olduğunu farzettik.

Tabiatıyla, *kazâ* seviyesinde uygulanan bu genel oranın tek tek örneklerle indirgenmesi yanlıştır olurdu. Çünkü, meselâ, kayıtlı vergi nüfusu bulunmayan bir köy veya mezradan *resm-i çift*, *bâd-ı hevâ* vb. vergiler alınmadığı, daha doğru bir ifadeyle buranın hasıl kaydında böyle vergilere rastlanmadığı için buraların *divanî* gelirlerinin *malikâne* gelirlerine eşit olması beklenir. Bunun tersine, raiyyet vergileri veya çeltük gibi münhasıran has veya bazen zeamet sahiplerine hasredilen bir takım gelirlerin yüksek olduğu yerlerde *divanî* geliri, *malikâne* gelirinin iki katından fazla olabilir. Bu bakımdan mülk ve vakıflarla ilgili tablolarımızda 1576 için ayrıca listeler vermek ve bu dönemde bu mülk ve vakıfların tek tek gelirlerini hesaplama

mak yoluna gitmedik. Yalnızca, bir önceki döneme göre herhangi bir değişiklik olmuşsa onları bir liste hâlinde ekledik.

X X X

Bu genel değerlendirmeden sonra yöreden elde edilen gelirlerin tahsis biçimleri ve bu gelirlere mutasarrıf olan gruplar üzerindeki gözlemlerimize geçebiliriz.

Divanî ve *malikâne* hisselerini oluşturan gelirlerin hangi kalemler olduğunu bir tablo halinde göstermiştik. Bu gelirler bazen *iki baştan*, yani birlikte tahsis edilebiliyorlardı. Bu usul daha çok Kocakayası (Zeytun)'nda yaygındı. Ayrıca, *hassa* çeltiği, yaylak vb. gelirler *malikâne-divanî* şeklinde bölünmüyorlardı. Bir başka gelir türü de aslında *divanî* içinde yer alan *resm-i çift*, *resm-i bennâk ve caba*, *âdet-i ağnâm* ve *bâd-ı hevâ* vergilerinin belirli kısımlarından oluşan *niyâbet* idi. Has, zeamet ve serbest timarlarda bu vergilerin tamamı dirlik sahibine aitken, serbest olmayan timarlarda (alaybeyi, çeribaşı vb. nin tasarrufundaki timarlarda dışında sıradan sipahilerin timarlarında) çift resminin 15, bennâk ve caba resimlerinin 5'er akçesi, koyun (ganem) vergisinin yarısı, *bâd-ı hevâ* gelirinin XV. yüzyılda üçte biri, XVI. yüzyılda yarısı *niyâbet* hissesi olarak zâim, sancakbeyi veya bazen padişaha gelir yazılabilir. Ancak *niyâbet*'in arasına *timar* olarak verildiği de olurdu²⁰.

Ekteki tablolara bakıldığında 1485'te Gedegra'daki gelirlerin yüzde 27,5'inin *malikâne* hisselerine, yüzde 60'ının *divanî* hisselerine, yüzde 3'lük *niyâbet* hâriç, geri kalan yüzde 9,5'inin ya doğrudan *iki başdan*, ya da çeltük, yaylak vb. şeklinde bölünmeden tahsis edildiklerini görürüz. Bu gelirlerin bölüşümüne gelince, *niyâbet*'i de katarsak, yüzde 73'ünün timar ve zeametlere, yüzde 16,5'inin vakıflara ve yüzde 9,5'inin mülklere ait olduğu anlaşılır. Buradan da kolayca anlaşılacağı gibi, *malikâne* gelirlerinin hemen tamamı vakıf ve mülklere, diğer gelirler ise zeamet ve timarlara ayrılmıştı. Tabii ki bunun istisnaları da vardı: Meselâ, Gedegra zaimi Tâceddin Bey'in bazı *divanî* hisselerine *mülk* olarak tasarruf ettiği görülmektedir.

Kocakayası'na baktığımızda burada *malikâne* gelirlerinin toplam gelirin takriben yüzde 15,5'ini, *divanî* gelirlerinin yüzde 33'ünü ve *iki başdan* gelirlerin ise yüzde 34,3'ünü teşkil ettiği görülür. Çeltük ve yaylakı katarsak bölünmeden tahsis edilen gelirlerin oranı yüzde 48'e ulaşmaktadır. Dolayısıyla, Gedegra'yla karşılaştırıldığında burada *malikâne-divanî* sisteminin daha az etkili olduğu söylenebilir. Ancak bir noktaya değinmek

18. Canik Sancağı üzerindeki çalışmamızda bu yolu kullandık. Bk. Öz, aynı tez, s., 108.

19. TK 34, v. 34b-35a.

20. Rum Eyaleti kanunnâmesinde bu *niyâbet*'e ayrılan paylar belirtildiği gibi (TK 14, 3b), defterlerde *niyâbet* hissesinin bulunduğu yerlerin gelirlerinin yazımından bu durum açıkça görülür.

gerekıyor: 1570'lerde tamamen Gedegra'ya bağlanan Gaziler Ovacığî nâhiyesinde sistemin çok tipik bir uygulaması göze çarpmaktadır. Buradaki gelirlerin tamamı (tabii ki *niyâbet* hâric) malikâne ve divanî hisseleri arasında paylaşılmış, malikâne gelirleri Amasya'daki Yörgüç Paşa İmaretine, divanî gelirleri ise timar ve zeamete tahsis edilmiştir. Kocakayasına dâhil olan ve 1576'da Zeytun Kazasını oluşturan iki nâhiyede (Zeytun ve Göl-sonra Kocakayasası) sistemin daha az belirgin olduğu söylenebilir. 1485 civarında, nâhiyenin bütünü ele alındığında, gelirlerin yüzde 54,3'ü zeamet, yüzde 25,1'i timar, yüzde 12,1'i vakıf ve yüzde 4,9'u mülk olarak tahsis edilmiş görünüyor. Ayrıca yüzde 3,6'lık bir *niyâbet* hâsılı vardır ki, icmâl defterinden bunun zeamete dâhil olduğu anlaşılıyor²¹.

x x x

1520'lerin başından -veya biraz daha önceden- itibaren Gedegra kazasından padişah haslarına da gelir tahsis edilmeye başlandığı anlaşılıyor. Bu oran henüz yüzde 2'nin altındadır. En büyük pay (% 68,5) timar ve zeamet sahiplerine aitti. Vakıflara yaklaşık yüzde 17,5, mülklere ise yüzde 11'lik bir gelir gidiyordu. Böylece timar ve zeametlerin payında az da olsa (yüzde 73'den yüzde 69'a) bir düşüş görülüyor. Ayrıca, daha önceleri muaf olan müsellemelerin bu dönemde vergiye tâbi olmaları sonucu toplam gelirin yüzde 1,6'sı bunlardan sağlanmıştır. Müsellem gelirleri genelde padişah haslarına dâhil olmakla beraber bunun istisnalarına da rastlanmaktadır.

Aynı tarihte Kocakayasası gelirlerinin yüzde 33,2'si havass-ı hümayuna, yüzde 53 kadarı timar ve zeametlere, yüzde 10'u vakıflara ve yüzde 4'ü mülklere tahsis edilmişti. Bundan da anlaşılacağı gibi vakıf ve mülkler genelde durumlarını korumuşlar, ancak daha önce timar ve zeamet olan gelirlerin yaklaşık yüzde 40'ı bu defa padişah haslarına katılmıştır.

x x x

1576 tahririne göre gelirlerin dağılımına baktığımızda öncelikle mufassal deftere göre yapılan hesaplamaların biraz eksik kaldığı anlaşılır. Onun için bu döneme ait yüzdeleri icmâl defteri verilerini de dikkate alarak hazırladığımız Tablo Vb'ye dayandırdık. Buna göre Gedegra'da padişah hasası gelirleri önceki döneme oranla artmış ve toplam gelirin yüzde 8,4'üne ulaşmıştır. Yaklaşık yüzde 2'lik bir gelir de (Amasya) sancakbeyi hasasına ayrılmıştır. Has gelirlerindeki bu artış timar ve zeamet gelirlerinin aleyhine olmuş ve bunların payı yüzde 69'dan yüzde 61'e düşmüştür. Bazı mülk hisseleri 1576'ya gelindiğinde vakfa dönüştürüldüğü için (bkz, Tablo IX'dan sonraki değişiklik listesi) vakıfların toplam gelir içindeki payı az da olsa artmış (% 17,5'tan % 19,1'e), buna mukabil mülklerin payında küçük bir düşüş (% 11'den % 9,6'ya) vuku bulmuştur.

Bu dönemde Zeytun ve Kocakayasına baktığımızda 1520'deki duruma oranla havass-ı hümayun gelirlerinin bir miktar azalmasına karşılık (% 33'den % 29'a) timar ve zeamet gelirlerinin aynı oranda arttığı söylenebilir (% 53'ten % 56'ya). Bu yörede vakıf ve mülk hisselerinin tahsisinde bir önceki döneme oranla bir değişiklik olmamakla beraber vakıfların toplam gelir içindeki payının düştüğü, buna mukabil mülklerin payının arttığı gibi bir görüntü ortaya çıkmaktadır (% 7,4 vakıf, % 7,2 mülk). Ancak bu görüntü yanıltıcıdır ve malikâne geliri tamamen vakfa ait olan Gaziler Ovacığî'nin bu defa Zeytun kazasında değil Gedegra'da yazılmasından kaynaklanmıştır.

Yöredeki vakıflar ve mülk sahiplerinin listeleri ek olarak verildiği için burada bunlar üzerinde ayrıntılı bilgiler verilmeyecektir. Ancak bazı genel gözlemlerimizi zikretmeden de geçemeyeceğiz. 1520 tarihli defteri esas aldığımızda Gedegra'dan 34, Kocakayasından da 11 vakfa gelir tahsis edildiği anlaşılıyor. Yörgüç Paşa ve Mehmed Paşa imaretlerine her iki kazadan da gelir tahsis edildiğinden bir bütün olarak yöreden gelir sağlayan vakıfların sayısı 43'tür. Kayıtlı vakıf gelirinin yaklaşık yüzde 44'ü yöre dışında bulunan Mustafa Bey, Yörgüç Paşa ve Mehmed Paşa imâretlerine attı. Bu üç imaret dışında Amasya'da bulunan iki zâviye ve Bursa'daki bir mescid yöreden gelir temin etmekteydi. Yörede toplam olarak 3 imâret, 8 câmi ve 1 köprü vakfının geliri vardı. Ayrıca 1 vakf-ı âmm, 2 ulemâ vakfı, 2 evlatlık vakıf ve 5 de niteliği belirsiz görünmekle beraber sadece kişi adına yazılı vakıf (Vakf-ı Mahmud gibi) muhtemelen evlatlık vakıf olması gereken vakıf vardır. Bundan yöredeki vakıf gelirinin büyük kısmının hayrî amaçlarla kullanıldığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Vakıf gelirinin önemli kısmının yöre dışına tahsis edilmesi bu yörenin henüz önemli bir şehir merkezine sahip olmamasıyla ve komşu Havza kasabasının ve Amasya'nın gölgesinde kalmasıyla açıklanabilir. Vezirköprü'nün mamur bir kasaba olması için Köpülüler dönemini beklemek gerekecektir.

SONUÇ:

Özetlersek, yöredeki kazalardan Gedegra'da malikâne-divanî sistemi çok belirgin bir şekilde devam etmiş ve vakıf ve mülkler toplam kaza gelirinin yüzde 30 kadarına sahip olmuştur. Kocakayasası (Zeytun)'da ise sistem mevcut olmakla beraber Gedegra'ya oranla daha zayıf bir mahiyet arz etmiş ve toplam gelirin yaklaşık yüzde 14'ü vakıf ve mülk sahiplerinin tasarrufunda kalmıştır. Yörede yaklaşık 70 aile mülk sahibi olarak görülmektedir ki tahrir defterleri genelde mülklerin ilk sahiplerini zikrettiği için tahririn yapıldığı dönemde kimin hisse sahibi olduğu çoğu zaman anlaşılmamaktadır. Son defterde "*hâliya der tasarruf-u fulan*" gibi ibarelere rastlanmakla birlikte bunlar çok azdır. Yi-

ne yöre gelirlerinden yaklaşık 40-45 vakıf faydalanmaktaydı ki, bunların bir kısmı ve hatta en önemlileri bu kazaların sınırları dışında bulunmaktaydı. Yörgüç Paşa ve ahfadının kurduğu vakıflar bunların başında gelir. Meselâ, Amasya'daki Yörgüç Paşa, Havza'daki Yörgüç Paşa oğlu Mustafa Bey imaretleriyle Yörgüç Paşa'nın yeğeni (kardeşi Hızır Paşa'nın oğlu) Mehmet Paşa'nın Osmançık'taki imareti önemli miktarda gelire sahiptiler. Bundan da yöredeki malikâne hisselerinin Osman-

lı-öncesi mahallî aileler kadar oraların fethinde ve ilk devirlerindeki idarelerinde rol oynamış kişilere de tahsis edildiği anlaşılmaktadır. ²²

22. Yörgüç Paşa'nın Amasya'da beylerbeylik yaptığı, yine aynı aileden kardeşi Hızır Paşa'nın ve onun oğlu Mehmet Paşa'nın lalalık ve beylerbeylik yaptığı bilinmektedir. Geniş bilgi için bkz. Petra Kappert, *Die Osmanischen prinzen Ihre residenz Amasya im 15. und 16. Jahrhundert*, İstanbul 1976.

EKLER

TABLO Ia:

VEZİRKÖPRÜ YÖRESİNDE GELİRLER (1485): GEDEGRA (akçe olarak)

Nahiye	iki baş.	divanî	malikâne	çeltük	yaylak	niyabet
S.Taşan	734	162.769	75.058	19.591	1900	8795
Kabakoz	-	11.904	5707	-	-	-
TOPLAM	7340	174.673	80.765	19.591	1900	8795

GEDEGRA TOPLAM GELİRİ: 293.064(Simre-i Taşan: 275.453; Kabakoz:17.611).

TABLO Ib: KOCAKAYASI (1485)

Nahiye	İki baş.	divanî	malikâne	çeltük	yaylak	niyabet
G.Ovacığı	-	15.72	7278	-	-	1968
Göl	20.113	13.369	5986	15.300	560	1810
Zeytun	19.702	9148	4700	-	-	415
TOPLAM	39.815	38.237	17.964	15.300	560	4193

KOCAKAYASI TOPLAM GELİRİ: 116.069 (Gaziler Ovacığı:24.966; Göl: 57.138; Zeytun: 33.965).

TABLO II.a: GELİRLERİN BÖLÜŞÜMÜ:GEDEGRA (1485)

Nahiye	Zeamet	Timar	Vakıf	Mülk	Niyabet	Diğer
S.Taşan	72.952	121.192	42.464	27.94	8795	2110
Kabakoz	-	11.904	5707	-	-	-
TOPLAM	72.952	133.96	48.171	27.94	8795	2110
Yüzdesi	24,9	4,45	16,45	9,5	3	0,7

TABLO II.b: GELİRLERİN BÖLÜŞÜMÜ:KOCAKAYASI (1485)

Nahiye	Zeamet	Timar	Vakıf	Mülk	Niyabet
G.Ovacığı	5546	10.174	7278	-	1968
Göl	30.081	15.731	4474	5042	1810
Zeytun	27.364	3256	2270	660	415
TOPLAM	62.991	29.161	14.022	5702	4193
Yüzdesi	54,3	25,1	12,1	4,9	3,6

Açıklamalar: Gedegra (Simre-i Taşan ve Kabakoz) ve Gaziler Ovacığı'nın niyabet gelirinin kime ait olduğu defterlerde (TT 37 ve TT 41) tasrih olunmamıştır. Kocakayası (Göl ve Zeytun)'nın ki 2224 (benim toplam 2225) akçe olarak Kocakayası zaim'i İbrahim Beğ'e gelir kaydolunmuştur: TT 41, s. 18. Gedegra ve Gaziler Ovacığı'nın zeamet gelirleri Gedegra zaim'i Taceddin Beğ'e, Zeytun ve Göl'ünki ise Kocakayası zaim'i İbrahim Beğ'e aitti (Gaziler Ovacığı'nın zeamet geliri TT 41'de (s. 14) yanlışlıkla 4546 akçe olarak yazılmıştır).

TABLO III a:

1520'de GEDEGRA KAZASINDA GELİRLERİN BÖLÜŞÜMÜ

Hass-ı hümayun	Timar ve zeamet	Kale merdi timarı	Evkaf	Emlâk	müsellem	diğer
A	5000	286.38	31.493	124.774	6910	-
B	5000	261.87	31.493	75.179	46.37	7010
YÜZDESİ	1,17	61.21	7.36	17.57	10.84	1.64
						0.21

Açıklamalar: A kısmı TT 387'nin 690.sayfasındaki toplam rakamları, B kısmı ise defterdeki kayıtların tarafımızdan tek tek toplanmasıyla elde edilen sonuçları göstermektedir. Deftere göre toplam hâsil 454.557 akçe iken bizim toplamımıza göre 427.782 akçedir. Mâmaafih, defter hâsılının doğru olması ihtimali fazladır, zira bazı yerlerin hâsılı verilmemiştir. Defterde evkaf ve emlâk birlikte verilmiştir.

TABLO III b : 1520'deKOCAYAKASI KAZASINDA GELİRLERİN BÖLÜŞÜMÜ

Hass-ı Hümayun	Zeamet ve timar	Kale merdi timarı	Evkaf	Emlâk
A	53.857	69.459	15.628	30.998
B	53.857	69.459	15.727	16.479
Yüzde	33,2	42,82	9,7	10,16
				4,12

A: DEFTER TOPLAMI: 154.814. Halbuki defterde verilen hass-ı hümayun, timar vb. toplamları 169.942 akçe tutuyor.

B: BİZİM TOPLAMIMIZ: 162.218. Bu toplam gerçeğe daha uygundur. Zira, evkaf ve emlak geliri aslında 30.998 akçe değildir. Defterin kâtibi, timar ve has olarak tahsis edilen malikâne gelirleri toplamını (8253 akçe) sondaki evkaf ve emlak haslına (30.998) yanlışlıkla katmış olmalı. Bunu çıkarsak 22.745 akçelik bir evkaf ve emlak gelirine ulaşırsınız ki, bu bizim vakıf ve mülk toplamımızdan (23.175) sadece 430 akçe azdır.

TABLO IV. VEZİRKÖPRÜ YÖRESİNDE GELİRLER (1576)

Nâhiye	İki baştan	Divânî	M â l i k â n e		Müsellem	Niyâbet	Çeltük	Yaylak	Diğer	Toplam
			Yazılı	Tahmini						
Gedegra	39.764	386.904	18.766	172.625	4300	27.066	(9300)	(1500)	48.926	698.261
Kabakoz	-	21.254	18.766	10.625	1900	2627	-	-	-	36.406
G.ovacığı	-	32.903	1600	13.026	300	3168	-	-	-	50.997
Gedegra Kaza top.	39.674	441.061	20.336	196.276	6500	32.861	-	-	48.926	785.664
Zeytun	40.938	24.2	4700	8549	-	3118	18620	600	1800	102.525
Kocakayaası	49.746	37.231	9390	10.265	-	5868	-	-	590	113.09
Zeytun Kazâ top.	90.684	61.431	14.090	18.814	-	8986	18620	600	2390	215.615

Parantez içindeki çeltük ve yaylak gelirleri "diğer"e dahildir.

TABLO Va : VEZİRKÖPRÜ YÖRESİNDE GELİRLERİN BÖLÜŞÜMÜ (1576)

Nahiye	Hass-ı hümayun	Timar ve zeamet	Vakıf	Mülk	Müsellem	Niyâbet	Belirsiz
Gedegra	39.652	415.67	127.295	75.19	4300	27.066	9088
Kabakoz	-	21.254	9825	-	1900	2627	800
G.Ovacığı	-	34.503	13.026	-	300	3168	-
KAZA.TOP.	39.652	471.427	150.146	75.190	6500	32.861	9888
Zeytun	23.598	57.317	5525	791	-	3118	12.176
Kocakayaası	10.045	62.5	10.865	15.032	-	5868	8780
KAZA.TOP.	33.643	119.817	16.390	15.823	-	8986	20.956

Açıklamalar: Zeytun Kazası (Kocakayaası dâhil)'nin yıllık 4000 akçe olarak yazılan "beytül-mâl ve mâl-ı gâib ve mâl-ı mefkûd ve yava ve kaçgun" geliri yukarıdaki toplama katılmamıştır. TK 245 numaralı icmâl defterinden 7000 akçelik çeltük, 25.000 akçelik niyâbet geliri ve 1000 akçelik cemaat-ı şarkiyân gelirinin (Gedegra'da) havass-ı hümayuna ait olduğu anlaşılıyor. Bu deftere göre Padişah hasarının Gedegra'da 65.955, Zeytun'da, çeltük dâhil, 43.651, Kocakayaası'nda ise, mahsül-i beytül-mâl ve niyâbet dâhil, 19.997 akçelik geliri vardı. (TK 245, v. 1b). Amasya sancakbeyi ise Gedegra'da muhtemelen 15.052 (?), Zeytun'da 639 akçelik bir gelire sahipti. Bu bilgiler ışığında yukarıdaki tablo şu şekilde tashih edilebilir:

TABLO Vb : VEZİRKÖPRÜ YÖRESİNDE GELİRLERİN BÖLÜŞÜMÜ (1576)

Kaza	Hass-ı hümayun	Hass-ı Mirliwa	Vakıf	Mülk	Timar ve zeamet	Toplam
Gedegra (yüzde)	65.955	15.052	127.295	75.190	479.321	785.664
	8,4	1,9	19,1	9,6	61	100
Zeytun (yüzde)	63.648	639	16.390	15.823	123.115	219.615
	29	0,3	7,4	7,2	56,1	100

Zeytun Kazası toplam gelirine 4000 akçelik beytül-mâl geliri dâhildir.

TABLO VIa: GEDEGRA KAZASINDAN GELİR SAĞLAYAN VAKIFLAR (1485)

Vakfın Adı	Yeri	Gelir Kaynakları	Gelir miktarı (akçe)
İmaret-i Yörgüç Paşa	Amasya	2 köy, m.	4022
İmaret-i Mustafa Beğ veled-i Yörgüç Paşa	Havza	15 k., 2mz., 1c.,m.	15.584
İmâret-i Mehmed Paşa	Osmancık	7 k., 1 mz,m.	5707
Mescid-i Adatepe	Adatepe *	1 k.,m.	597.5
Câmi-i Gedegra	Gedegra	4 k.,m.	5408
Câmi-i Köprü ez kibel-i Yörgüç Paşa	Köprü *	4 k.,m.	1794
Câmi-i Kabaklı	Kabaklı*	1 mz.,m.	240
Câmi-i Ersandık	Ersandık*	1 k.,m.	385
Medrese-i Havza	Havza	1 k.,m.	1545
Zâviye-i Oruç Beğ Çelebi v-i Yunus Beğ		1 k.,m.	268
Türbe-yi Oruç Beğ....		4 k.,m.	1162
Zâviye-i Turmelek Paşa		1 k.,m.	255
Türbe-yi Turmelek Paşa		1 k.,m.	140
Türbe-yi Seydi v.-i Taşan	Amasya	1 k.,m.	1090
Zâviye-i Şeyh Aziz ez-kibel-i Altuntaş	Mz.Şeyh Aziz*	2 mz.,i.b.	1607
Türbe-yi Hasan Beğ		3 k.,m.	550
Zâviye-i Şeyh İlyas		1 mz.,d.	450
Zâviye-i Şeyh Ümmet	Şeyh Ümmet*	1 k.,ib., 1 k.,m.	1157.5
Zâviye-i Şeyh Turak ez-kibel-i Yörgüç Paşa	Ishakalan (?)*	1 k.,ib.	h.k.y.
Zâviye-i Şeyh Sultanşah		1 mz.,ib.	118.5
Zâviye-i Şeyh Salih		1 k.,m. ve2 k.ib.(birinde h.k.y.)	1437
Zâviye-i Şeyh Hacı		1 k.,m.	207
Zâviye-i Şeyh Bâyezıd		1 k.,m.,m.	h.k.y.
Türbe-yi evlâd-ı Şah Çelebi		1 k.,m.	795
Vakf-ı ulemâ ez-kibel-i Hüseyin Beğ	...köyü camii		430
Hamam-ı Tâceddin Beğ	Köprü (?)*		139
V-ı ebnâyı Hasan Beğ		1 k.,m.	605
V-ı evlâd-ı Tur Başa		1 mz.,m.	h.k.y.
V-ı âm		1 k.,m.	1025
Mevlânâ Musa Fakih v.-i Mevlânâ Fakih ez-kibel-i Sultan Beğ		1 k.,m.	742
Mürid Hasan Çelebi v.-i Mustafa Beğ		1 mz.,m.	220
V.-ı Yörgüç Paşa		1 k.,m.	44

Kısaltmalar: k: karye; mz.: mezre'a; c.:cemaat; m.: mâlikâne hissesi; d.: divânî hissesi; ib.: iki baştan; h.k.y.: hâsil kaydı yok. V.:Vakıf

Açıklamalar: Mâlikâne hisseleri bazan tam olabildiği gibi, bazan bir köyün mâlikanesinin yarısı, 3/4'ü veya belli bir kısmı da olabiliyordu. Bunları ayrı ayrı belirtmedik. En sondaki üç vakfın hangi cihete tahsis edildiği belli değildir. Mehmed Paşa imâretinin gelirleri Kabakoz nâhiyesindeki köylerin mâlikâne hisselerinden oluşmaktaydı. Öbür vakıf gelirleri Simre-i Taşan'dan sağlanıyordu.

* İşaretli yerler yöredeki köy/mezraalardır.

TABLO VII a: GEDEGRA KAZASINDAN GELİR SAĞLAYAN VAKIFLAR (1520)

Vakfın Adı	Yeri	Gelir Kaynakları	Geliri
İmâret-i Yörgüç Paşa	Amasya	3 k.,m.	3248
İmâret-i Mustafa Beğ veled-i Yörgüç Paşa	Havza	14 k.,1 c.,4 mz., m.	21.940
İmâret-i Mehmed Paşa	Osmancık	7 k.,m.	7482
Mescid-i Adatepe	Adatepe*	1 k.,m.	1300
Mescid-i Gedegra	Gedegra	4 k.,m.	4520
Câmi-i Köprü ez-kıbel-i Yörgüç Paşa	Köprü *	4 k.,m.	3035
Mescid-i Kabaklı	Kabaklı*	1 mz.,m.	353
Câmi-i Ersandık	Ersandık*	1 k.,m.	264
Vakf-ı Câmi-i Yörgüç P.		1 k.,m.	325
Mescid-i		1 k.,m.	1680
Zâviye-i Oruç Beğ Çelebi veled-i Yunus Beğ	Amasya	2 k.,m.	504
Türbe-yi Oruç Beğ		3 k.,m.	1528
Zâviye-i Turmelek Paşa		1k.,1 mz.,m.	2141
Türbe-yi Turmelek Paşa		1 k.,m.	120
Türbe-yi Seydi Beğ v.-i Taşan	Amasya	1 k.,m.	1675
Zâviye-i Şeyh Aziz ez-kıbel-i Altunbaş	Mz.Ş.Aziz*	2 mz., 1 b.	2221
Türbe-yi Hasan Beğ		2 k.,m.	769
Türbe-yi evlâd-ı Hasan B.		1 k.,m.	888
Zâviye-i Şeyh İlyas		1 mz.,d.	540
Zâviye-i Şeyh Ümmet	Şeyh Ümmet*	1 k.,m., 1 k.,ib.	1852
Zâviye-i Şeyh Turak ez-kıbel-i Yörgüç Paşa	İshakalan*	1 k.,m.	900
Zâviye-i Şeyh Salih		1 k.,m.,2., ib.	1629
Zâviye-i Şeyh Hacı		1 k.,m.,1 c.	2270
Türbe-yi ev-ı Şah Çelebi		1 k.,m.	1073
Türbe-yi Hasan Çelebi v.-i Mustafa Beğ		1 mz.,m.	280
Vakf-ı ulemâ ez-kıbel-i Hüseyin Bey	Köy câmii	1 k.,m.	606
Hamam-ı Tâceddin Beğ.	Köprü(?)*	1 mz.,m.	280
V.-ı ebnâ-yı MevlânâEbu Yusuf Fakih an kıbel-i? Ağa		1 çiftlik	300
V.-ı ebnâ-(y)ı Hızır v.-i Bahşayış		1 c.,m.	1300
Mevlânâ Musa Fakih v.-i Mev.Bereket Fakih ez-kıbel-i Sultan Beğ		1 k.,m.	2477
Vakf-ı Mahmud		1 mz.,m.	758
V.-ı.....? Beğ		1 k.,m.	652
V.-ı Yörgüç Paşa		1 k.,m.	180
Vakf-ı âm		1 k.,m.	822

TABLO VII b : KOCAKAYASI KAZASINDAN GELİR SAĞLAYAN VAKIFLAR (1485)

Vakfın Adı	Yeri	Gelir Kaynakları	Geliri
İmâret-i Yörgüç Paşa	Amasya	Gâziler Ovacığının 7 köyünün mâlikâneleri	7278
İmâret-i Mehmet Paşa	Osmancık	N.Göl'de 1 k.,m.	635
Câmi-i Köprü	Köprü*	N.Göl'de 1 k.,m.	540
Vakf-ı Hadice Hatun b. Selcük Hatun	Brusa	N.Göl'de 1 k.,m.	1954
Zâviye-i Haydar Beğ		N.Göl'de 1 k.,m.	300
Zâviye-i Şeyh Alan	Şeyh alan*	N.Göl'de 1 k., ib.	h.k.y.
Vakf-ı ulemâ ez-kıbel-i Haydar Beğ		N. Göl'de 1 k.,m.	1045
Zâviye-i Zekeriye Beğ		N.Zeytun'da 3 k.,m.	1752
Vakf-ı Köprü ez-kıbel-i?	Zeytun*	N.Zeytun'da 1 k.,m.	70
Vakf-ı mâder-i Mahmud Çelebi v.-i Mehmed Paşa		N.Zeytun'da 1 k.,m.	448

TABLO VII b: 1520'de VAKIFLAR (KOCAKAYASI)

Vakfın adı	Yeri	Gelirleri	Geliri
İmâret-i Yörgüç Paşa	Amasya	7 k.,m.	7204
İmâret-i Mehmed Paşa	Osmancık	1 k.,m.	176
V.-i Hâdîce Hatun binti Selcük Hatun	Brusa (Mescid)	1k.,m.	654
Zâviye-i Haydar Beğ		1 k.,m.	555
Zâviye-i Şeyh Alan	Alanınşeyh*	1 k.,ib.	220
V.-i ulemâ ez-kıbel-i Haydar Beğ		1 k.,m.	944
Zâviye-i Zekeriya Beğ		2.k.,m.	5155
Zâviye-i Şeyh Selim			h.k.y.
Zâviye-i Zeyneddin v.-i Murad Beğ			h.k.y.
Vakf-ı köprü		1 k.,m.	211.5
Vakf-ı mâder-i Mahmud Çelebi v.-i Mehmed Paşa		1 k.,m.	1360

TABLO VIII a: GEDEGRA NÂHIYESİNDE MÜLK SAHİPLERİ (1485)

Mülk sâhibi	Gelir Kaynakları	Gelir Miktarı (akçe)
Ev.-i Abdurrahman Halife	2 k.,m. (1 t., 1 1/2)	795
Ev.-i Âdilşah	1 k.,m(2,5/32)	42.5
Ahmed ve Emir v.-i Mehmed	1 k.,t.m.	487
Aydın	1 mz., 1/2 m.	11.75
Bahşı v.-i Şeyh Emir	1 k., 1/8 m.	303
Ev.-i Balakçı-eşkünli	1 mz., 1 c.,m.	640
Çavuş Ahmed v.-i Hacı Murad ve Abdullah ve Emrullah	1 k., 1/4 m.	299
Emir	1 k.,1/3.	h.k.y.
Ev-ı Emir Hasan ve ev-ı Kaya ve Ali v.-i Şeyh	1 mz, 1/2 m.	165
Ferruşâd	1 k., 1/2 m.	470
Hacı Pîr Ali	1 k., 1/2 m.	515
Halil	1 k., 1/2 m.	177.5
Hamdullah v.-i Hasan	1 k., t.m.	145
Verese-i Hamdullah	1 mz., 1/2 m.	11.75
Hamid Beğ v.-i abdullah Beğ	1 k., 9/10 m.	780
Ev.-i Hamza	1 k., 1/3 m.	h.k.y.
Hamza v.-i ömer	1 k., 11/24 m.	206
Verese-i Hasan	1 k., t.m. (x)	857
Ev.-i Hasan Beğ	1 k., t.m. 1 k., 1/2 m.	718
Verese-i Hasan Çelebi	1 k.,t.m.	1180
Ev.-i Hasan Paşa	1 k., t.m.	775
Hasan ve Bahşayış ev.-i Yunus ve ev-ı Abdullah	1 k., 1/2 m.	268
Kaya v.-i Abdülmelik	1 k., 1/10 m.	87
Kaya v.-i Lütfullah	1 k., 1,5/4 m.	259.5
Kızlu Beğ	1 k., 1/3 m.	190
Mahmud v.-i Eyne Beğ	1k., 5/32 m.	85.5

(x) Bu hissede "Hasan Paşa evlâdı da hisse yermiş" diye yazmaktadır. Bkz. TT 37, s. 618.

GEDEGRA NÂHIYESİNDE MÜLK SAHİPLERİ (1485)

Mülk Sahibi	Gelir Kaynakları	Gelir Miktarı.
Mahmud v.-i Kılıç	1 k., 1/3 m.	170
Mahmud v.-i Mentеше	1 mz., m.	90
Mahmud ve Ahmed ve Lütfullah ve Kaya ev.-i Mehmed	1 mz., m.	h.k.y.
Mahmud Çelebi v.-i Emir Yusuf	1 k.,t.m.; 1 k., 1/2 m.	1405.5
Ev.-i Mahmud	1 k.,t.m.	185
Ev.-i Mansur	1 k., 1/2 m.	515
Mehmed Çelebi ev.-i Hasan Ağa	1 k., 28/45 m.	324
Mehmed Çelebi ev.-i Hasan Paşa	1 k., t.m.	680
Mehmed ve Ramazan ev.-i Mehmed	1 mz., 1/2 m.	250
Verese-i Mehmed Beğ	1 k.,t.m.	305
Ev.-i Mehmed Paşa	1 k., t.m.	1005
Mezid b. Turalı	1 mz., 1/2 m.	250
Meş'ud Çelebi ve Hasan ve Ali ve Kaya ve Sultan binti Hüseyin	1 k., t.m.	760
Mes'ud v.-i Kılıç ve Beyceğez v.-i Kulağuz ve Ulubeğ ve Kıcıbeğ ev.-i Alparslan (her biri 1/3)	2., t.m.	1525
Ev.-i Mihmad Beğ	1 k.,1/2 m.;1 mz.,t.m.	1088
Murad Beğ (+)	1 k., 1/6 m.	176
Ev.-i Murad Beğ (+)	1 k.,t.m.	130
Mustafa v.-i Kaya	1 k.,1/2 m.	325
Ömer v.-i Ahi Teberrük (+)	2 k.,t.m.	1100
Ömer v.-i Teberrük (+)	1 k.,1/2 m.	177.5
Ömer ve Ali ve-i Hamza	1 k.,13/24 m.	244
Ev.-i Pır Hasan Çelebi	1 k.,t.m.	375
Ev.-i Pır Mahmud ve ev.-i Seydi	1mz., 1/2 m.	165
Ev.-i Rükneddin	1 k., 1/2 m.	197.5
Sarucasalar Ahmed ve İsmail ve Sevindik (bir eşkün virürler)	1 k.,t.m.	1001
Sevinç v.-i Balı	1 k.,1/4 m.	173
Ev.-i Seydi	1 k.,1/4 m.	385
Seydi Beğ v.-i Pır Hasan	1 k.,t.m.	600
Şehsuvar Çelebi v.-i Ahmed Çavuş	1 k.,t.m.	185
Ev.-i Şeyh Halil	1 mz.t.m.	450
Tâceddin Beğ, zaim-i Gedegra	1 k.,1 mz,m.; 1 k.,d.	455 (x)
Tur Çelebi ve Efendi	1 k., 1/3 m.	h.k.y.
Ev.-i Turşah ve ev.-i Emir Hasan ve ev.-i Şeyh Hasan ve ev.-i İlbeğ ve Gülhan binti İlbeğ	1 k., t.m.	h.k.y.
Yunus Fakih (eşkünsüz)	1 k.,t.m.; 1 mz.,d.	1750
Can Paşa ?	1 k., 1/4 m.	166
Verese-i Halil Beğ, TT 387'de)	1 k.,3/4 m.	499

(+) işaretli olup altalta yazılan kişiler aynı kişiler olmalı. Mehmed Ç.ev.-i Hasan Paşa ile bir önceki sayfadaki ev.-i Hasan Paşa ve evlâd-ı Pır Mahmud ile birlikte yazılan evlâd-ı Seydi ile daha sonra yazılan evlâd-ı Seydi aynı kişiler olmalıdır.

(x) Tâceddin Beğ'in zeametine dâhil Kayalu ve Kargucak köylerinin toplam 3215 akçelik divânî geliri de kendisine temlik edilmiştir: bkz. **TT 37**, s.573, 579; **TT 41**, s. 11.

Kısaltmalar: ev.-i : evlâd-ı; v.-i :veled-i; k.: karye; mz.: mezraa; t.m.: tamam mâlikâne; m.: mâlikâne; d.:divânî ç.:çiftlik.

TABLO IX a: 1520'DE MÜLK SAHİPLERİ (GEDEGRA)

Mülk Sahibi	Gelirleri	Gelir Miktarı
Ev.-ı Abdurrahman (Halife)	2 k., m.(biri 1/4) 1006	1006
Ev.-ı Âdilşah	1 k.,m.(2,5/4)	77,5
Ahmed v.-i? Beğ	1 mz.,m.	h.k.y.
Ahmed ve Emir v.-i Mehmed	1 k.,m.	695
Ali v.-i Hamza	1 k.,m. (13/24)	299
Aydın	1 mz.,m.(1/2)	45
Bahşı v.-i Şeyh Emir	1 k.,m.(1/8)	686
Ev.-ı Balakçı-eşkünli	2 mz.,m.	740
Beğcügez v.-i Kulağuz	2 k., m.(1/3)	453
Çavuş Ahmed v.-i Hacı Murad	1 k.,m.(1/4)	650
Evlâd-ı Dündar (Verese-i Hamdullah)	1 k.(1/3), 1 c.,1 mz.(1/2)m.	2247
Emir	1 k. 1/3 m.	753
Ev.-ı Emir Hasan ve ev.-ı Kaya ve Ali v.-i (Şeyh)	1 mz. 1/2 m.	155
Hacı Pîr Ali	1 k., 1/2 m.	277,5
Halil	1 k., 1/2 m.	330,5
Verese-i Halil Beğ	1 k.3/4 m.	1256
Hamdullah v.-i Hasan	1 k.,m.	550
Hamid Beğ	1 k., 9/10 m.	1370
Ev.-ı Hamza	1 k., 1/3 m.	753
Hamza v.-i Ömer	1 k., 11/24	253
Verese-i Hasan (Hasan Paşa evlâdı da hisse yermiş)	1 k.,m.	920
Hasan ve Bahşayis ev.-ı Yusuf	1 k., 1/2 m.	294
Ev.-ı Hasan Beğ	4 k., (biri 1/2)m.	3127
Ev.-ı Hasan Paşa	1 k.,m.	805
Kasım Çelebi v.-i Mahmud	1 k., 1/2 m.	1292
Kaya v.-i Abdullah	1 k., 1/10 m.	152
Kaya v.-i Lütfullah	1 k., 1,5/4 m.	800,5
Mahmud v.-i Eyne Beğ	1 mz., 5/32 m.	154,5
Mahmud ve Ahmet ve Lütfullah ve Kaya ev.-ı Mehmed	1 mz.,m.	h.k.y.
Mahmud v.-i Menteşe	3 mz.(biri 7/8)m.	630
Mahmud Çelebi v.-i Emir Yusuf Ç.	2 k.,m.(biri 1/2)	858,5
Ev.-ı Mahmud	1 k.,m.	525
Ev.-ı Mansur	1k., 1/2 m.	277,5
Verese-i Mehmed Beğ	1 k.,m.	522
Mehmed Ç.ev.-ı Hasan Ağa	2 k.,m.(biri 28/45)	1539
Ev.-ı Mehmed Paşa der Osmançık	1 k.,m.	785
Maksud v.-i Kılıç	1 k., 1/3 m.	193
Mes'ud v.-i Kılıç	2 k., 1/3 m.	452,5
Mes'ud Çelebi ve Hasan ve Ali ve Kaya ve Sultan binti Hüseyin	1 k.,m.	1170
Mezid bin Turali	1 mz., 1/2 m.	450
Ev.-ı Mihmad Beğ	1 k.(1/2), 1 mz., m.	1480
Murad Beğ(+)	1 k.,m.	288
Ev.-ı Murad Beğ(+)	1 k.,m.	260
Mustafa v.-i Kaya	1 k., 1/2 m.	730
Ömer v.-i Teberrük (+)	1 k., 1/2 m. -	330,5

Mülk Sâhibi	Gelir Kaynakları	Gelir Miktarı
Ömer v.-i Ahi Teberrük (+)	2 k.,m.	1585
Paşa Hatun	1 mz., 1/8 m.	50
Ev.-i Pîr Hasan Çelebi	1 k.,m.	502
Ev.-i Rükneddin	1 k., 1/2 m.	320
Ev.-i Saruca salar-eşkünü	1 k.,m.	1474
Ev.-i Seydi	1 k., 1/4 m.	478
E.v.-i Seydi ve ev.-i Pîr Mahmud	1 mz., 1/2 m.	155
Verese-i Seydi Beğ v.-i Hasan Ç.	1 kk., 1/4 m.	723
Sevinç v.-i Balı	1 k., 1/4 m.	534
Şehsüvar Çelebi v.-i Ahmed Çavuş	1 k.,m.	178
Ev.-i Şeyh Halil	1 mz.,m.	200
Tâceddin Beğ	3 k.,1 mz., d.1 k.,m.	7512
Turali ve Efendi	1 mz., ib.	753
Ev.-i Turşah ve ev.-i Emir Hasan ve ev.-i Şeyh Hacı ve ev.-i İlbeğ ve Gülhan binti İlbeğ	1 k.1/3 m.	880
Ulubeğ ve Kıçibeğ ev.-i Alparslan	1 k.,m.	452,5
Yunus Fakih (Kadimlik ve yurd, eşkünsüz)	1 mz.,d.	308
Kızıl Beğ	1 k., 1/3 m.	576
Can Başa	1 k., 1/4 m.	419
Ferruhsad Beğ	1 k., 1/2 m.	565

TABLO VIII b: KOCAKAYASI'NDA MÜLK SAHİPLERİ (1485)

Mülk Sâhibi	Gelir Kaynakları	Gelir Miktarı.
Abdullah Beğ	1 k.1/2 m.(Zeytun)	70
Mihmad ve Ahmed ve Bahşayış ev.-i Yusuf(+)	1 k.1/4 m.(Zeytun)	590
Ev.-i Yusuf (+) eşkünlü	1 mz.ib.Göl)	332
Tâceddin Beğ	2 k.,d.(Göl)	4710

TABLO IX b: KOCAKAYASI'NDA MÜLK SAHİPLERİ (1520)

Mülk Sâhibi	Gelir Kaynakları	Gelir Miktarı.
Abdullah Beğ	1 k., 1/2 m.	211,5
Mihmad ve Ahmed ve Bahşayış ve ev.-i Yusuf	1 k., 1/4 m.	463
Tâceddin Beğ	2 k.,d.	6021

1576 Tarihli Deftere Nazaran Vakıf ve Mülklerdeki Değişiklikler Listesi

1. Ömer v.-i Ahi Teberrük mülkünün 1/6'sı, hisse sahibi.....Hatun tarafından Biga köyü câmiine vakfedilmiş.
2. Abdurrahman (Halife) evladının mülkü Hacı Mustafa Bey tarafından satın alınıp Kuşçular köyündeki câmiine vakfedilmiş.
3. Mehmed ve Ahmed ve Lütfullah ve Kaya evlâd-ı Mahmud mülkünün 1/3'ü mülk-ü mübeyyi-i Mustafa ve Ali, 1/3'ü İlyas v.-i Mehmed ve 1/3'ü Sevindik v.-i Seydi.
4. Tur Çelebi ve Efendi'nin hissesinin yarısı vakf-ı câmi olmuş, yarısı yine aynı ailenin mülkü olarak kalmış.
5. Şeyh Ümmet Zâviyesinin geliri Simre-i Lâdik(Havza)'teki bir hamam vakfına tahsis edilmiş.
6. Ramazan'ın mülkünün yarısı evlâdı elinde kalırken diğer yarısı Sonisa'da Bayram köyü câmi vakfına verilmiş.
7. Hasan Çelebi veresesinin hissesi Amasya'da bir câmie vakfedilmiş.
8. Mehmed ve İbrahim ve Pir Mehmed'in hissesi önceki defterde yanlışlıkla Mevlânâ Musa Fakih v.-i Bereket'e verilmişken (bu muhtemelen 1554 tahriridir) yeni defterde Mevlânâ.....(adı okunamadı)'ya verilmiş.